

**М.О.Житинська,
НПУ імені М.П. Драгоманова**

УДК: 351.865

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УКРАЇНІ

Анотація

В статті розглядаються аспекти соціального захисту людини похилого віку в сучасних умовах. Розкрито сутність основних нормативно-правових документів соціальної захищеності людини похилого віку, окреслено структуру закладів соціального обслуговування, визначено перелік соціальних послуг на які мають право люди похилого віку.

Ключові слова: люди похилого віку, соціальний захист, нормативно-правове забезпечення, соціальні послуги, соціальне обслуговування.

Аннотация

В статье рассматриваются некоторые аспекты социальной защиты пожилого человека в современных условиях. Раскрыта сущность основных нормативно-правовых документов социальной защищенности человека пожилого возраста, обозначена структура учреждений социального обслуживания, определен перечень социальных услуг как имеют права люди пожилого возраста.

Ключевые слова: люди пожилого возраста, социальна защита, нормативно-правовое обеспечение, социальные услуги, социальное обслуживание.

Annotation

This article discusses some aspects of social protection of the Elderly in the modern world. The essence of basic legal documents of social zahyschennosti of the Elderly, outlines the structure of institutions of social services, contains a list of social services as eligible elderly.

Keywords: elderly, social security, regulatory support, social services, social services

Проблеми підтримки та допомоги людям похилого віку останнім часом набувають особливої актуальності у зв'язку із збільшенням частки даної геронтологічної групи у складі населення розвинутих країн. Тому питання розробки системи заходів, спрямованих на надання соціальних послуг цій групі населення, потребують детального вивчення.

Проблеми надання соціальних послуг особам похилого віку, неодноразово ставали тією чи іншою мірою предметом вивчення багатьох учених, зокрема: В. Скуратівського, Е. Лібанової, А. Новикова, О. Іванової, К. Міщенко, Т. Семигіної, О. Безпалько, Н. Бордюк, А. Рославського-Петровського та ін. Проте попри широке коло розглянутих теоретичних та

практичних питань досі залишається актуальним пошук шляхів розв'язання проблеми вдосконалення механізмів надання соціальних послуг, визначення якісних критеріїв та методів аналізу надання таких послуг людям похилого віку.

Метою статті є аналіз існуючої системи соціального захисту людини похилого віку в Україні, визначення основних соціальних послуг з метою пошуку шляхів вдосконалення механізмів їх надання людині похилого віку.

За твердженням французького науковця А.М. Гіймар, питання забезпечення гідного рівня життя літнім особам залежить від ситуації для даної категорії на ринку праці, режиму соціального захисту й організації життєвого циклу різних вікових категорій [1].

Науковець О. Карпенко визначає, що соціальний захист – система пріоритетів і механізмів по реалізації законодавчо-закріплених соціальних, правових економічних гарантій громадян, органів управління всіх рівнів, інших інститутів, що має забезпечити певний рівень соціальної захищеності. Соціальний захист забезпечує гідний рівень і якість життя населення. [2]

Основи соціального захисту людей похилого віку визначаються сьогодні законодавством України та міжнародними документами. Важливими міжнародними документами щодо покращення становища людей похилого віку є: Міжнародний (Віденський) план дій з проблем старіння 1982р, що заклав основні, на нашу думку, постулати для подолання важливих проблем, що виникають у людини з настанням старості. Зокрема, узагальнюючи, можна окреслити, що можливими умовами подолання проблем людей похилого віку є повна участь зазначеної категорії населення в суспільному житті виходячи з можливостей та інтересів.

Відповідно до Віденського плану визнається необхідність підготовки людини до настання старості, причому така підготовка має включати психологічний, медичний, духовний, релігійний, економічний та культурний аспект. Вважаємо, що саме соціальні заклади надаючи соціально-педагогічну підтримку можуть забезпечити організацію такої роботи.[3]

16 грудня 1991 року Генеральною Асамблеєю ООН прийнята Декларація прав старої людини, яка є збіркою морально-етичних норм щодо старих людей. Визначено основні принципи забезпечення прав людини похилого віку, зокрема:

1. Принцип незалежності (люди похилого віку повинні мати можливість отримувати медичну допомогу, притулок, одяг, їжу, мати можливість працювати, жити в безпечному оточенні, мати можливість отримувати освіту, фахову підготовку та брати участь в інших формах навчання.)

2. Принцип участі (люди похилого віку мають бути повноцінними членами суспільства, брати активну участь у розробці та реалізації політики, що безпосередньо впливає на їхній добробут, мати можливість створювати рухи, асоціації, добровільно здійснювати діяльність, що відповідає їхнім інтересам та можливостям).

3. Принцип піклування (люди похилого віку мають бути забезпечені послугами в галузі охорони здоров'я, доступними соціальними та юридичними послугами, мати можливість користуватися послугами спеціалізованих установ, що забезпечують захист, підтримку, реабілітацію.)

4. Принцип самореалізації (люди похилого віку повинні використовувати всі можливості для реалізації свого потенціалу, мати можливість користуватись освітніми, культурними, духовними та відпочинковими ресурсами суспільства.)

5. Принцип гідності (люди похилого віку повинні мати можливість жити у гідності та безпеці і не підлягати експлуатації та насильству. Ставлення до літніх людей має бути справедливим, вони мають шануватися незалежно від їхнього особистісного внеску в розвиток економіки) [4].

Перераховані принципи орієнтовані на те, щоб допомогти особам старшого віку вести повноцінне життя, забезпечити умови, необхідні для підтримки чи досягнення високої якості життя.

Європейська соціальна хартія визначає право людини похилого віку на соціальний захист. Держави-учасники мають створити усі умови для забезпечення можливості людині похилого віку бути повноцінним членом суспільства.

Загальна декларація прав людини встановлює, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, який є необхідним для підтримки здоров'я та благополуччя. Крім того, кожна людина має право на належне соціальне забезпечення в разі інвалідності, настання старості, безробіття.

Відповідно до ст.46 Конституції України «кожен громадянин має право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них причин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом».

Відповідно до статті 35 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку» громадяни похилого віку мають право на соціальне обслуговування, яке включає надання різних послуг щодо підтримки їх життєдіяльності і соціальної активності. Закон гарантує рівні з іншими громадянами можливості в економічній, соціальній, політичній сферах, сприятливі умови для повноцінного способу життя, належний рівень життя, задоволення різноманітних життєвих потреб [6].

Конституцією України, Законами України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 року, «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України» від 9 квітня 1992 року та «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року, іншими нормативними актами гарантується соціальна захищеність людей похилого віку шляхом встановлення пенсій [5].

Закон України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 року гарантує право людей похилого віку на соціальний захист, визначає право людини на отримання соціальних послуг як комплексу правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя [7].

Відповідно до Закону основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування. Матеріальна допомога надається у вигляді грошової або натуральної допомоги.

Однією з основних умов виникнення у особи права на соціальне обслуговування є її перебування у складних життєвих обставинах, які законодавчо визначаються як обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно. Соціальне обслуговування здійснюється за місцем проживання особи (вдома); у стаціонарних інтернатних установах та закладах; у реабілітаційних установах та закладах; в установах та закладах денного перебування; в установах та закладах тимчасового або постійного перебування; у територіальних центрах надання соціальних послуг.

Людина похилого віку, яка не може самотійно пересуватися або за станом здоров'я потребує постійного догляду, має право на особливу увагу суспільства. Тому в Україні нині функціонують мережа соціальних закладів для такої категорії. Зокрема, це будинки-інтернати, геріатричні пансіонати, територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян, а також спеціальні житлові будинки для ветеранів війни та праці з комплексом служб соціально-побутового призначення та цілодобовим медичним доглядом.

Виходячи з наявних проблем людина похилого віку може отримати послуги:

- *Соціально-побутові послуги* : забезпечення продуктами харчування, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів, ремонт, тощо.

- *Психологічні послуги*: надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення відносини з оточуючим соціальним середовищем, психологічної корекції.

- *Соціально-педагогічні послуги*: виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб громадян, організація змістовного дозвілля.

- *Соціально-медичні послуги*: консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих розладів, підтримка здоров'я, здійснення профілактичних заходів.

- *Соціально-економічні послуги*: надання матеріальної чи грошової допомоги.

- *Юридичні послуги*: надання консультацій з питань чинного законодавства, захист прав та інтересів громадянина.

- *Інформаційні послуги*: надання інформації, необхідної для вирішення складних життєвих ситуацій, розповсюдження просвітницьких і культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); інші соціальні.

За останні роки кардинально змінилась оцінка ролі людей старшого віку в житті суспільства, зростає усвідомлення як їх значимості в соціальному, економічному, політичному розвитку країни, так і внеску в збереження морально-духовних традицій і цінностей сім'ї, роду, нації.

З метою посилення соціальної захищеності осіб, які перебувають в складних життєвих обставинах і відповідно до законодавства мають право на соціальне обслуговування, Урядом прийнято рішення щодо впровадження нового виду соціальних послуг. Зокрема в 2004р. затверджено «Порядок призначення та виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги. Це дало змогу не обмежувати право людини похилого віку на отримання соціальних послуг тільки в стаціонарній установі чи через територіальний центр. Людина, яка має потребу в послугах, за її вибором, може їх отримати від фізичної особи.

Розширення можливостей осіб похилого віку невід'ємно пов'язане зі створенням необхідних умов для навчання, прояву громадянської активності, саморозвитку особистості, що значно підвищить шанси осіб старших вікових груп на продовження активної діяльності в бажаній сфері, а для частини відкриє нові можливості для самореалізації.

Сьогодні, відповідно до Наказу Міністерства соціальної політики про впровадження соціально-педагогічної послуги „Університет третього віку” від 25.08.2011 року в територіальних центрах соціального обслуговування, реалізується право людини на навчання впродовж усього життя. Впровадження такої інновації особливо важливо для вирішення проблем людей старшого віку, покращення якості їх життя, збереження та формування їх активної життєвої позиції. Основними завданнями надання послуги є організація та проведення безкоштовного навчання та освітніх заходів для людей похилого віку. Університет третього віку дає можливість людині у старості покращити якість життя, через вільний доступ до сучасних технологій, формування нових практичних умінь і навичок, засвоєння нових, адекватних часу знань. Крім того Університет третього віку розширює коло спілкування, створює можливість активно проводити вільний час, займатися добродійною діяльністю тощо.

Територіальний центр соціального обслуговування як спеціалізована установа по роботі з людьми похилого віку, відповідно до покладених на нього завдань державою, стає середовищем в якому реалізується надання соціально-педагогічної підтримки людям похилого віку, головною педагогічною метою якої, на нашу думку, є підготовка людини до старіння, через підтримку нормального фізичного та психічного стану та створення умов для повноцінної, активної та якісної життєдіяльності.

У 2012 році була прийнята Стратегія реформування системи надання соціальних послуг. Вона має на меті, з одного боку, створити умови

для забезпечення доступності осіб до соціальних послуг та покращення їх якості, а з іншого – підвищити ефективність системи надання соціальних послуг, зокрема, шляхом оптимізації діючої мережі установ та закладів.

Допомогти літній людині адаптуватись до умов ринкової економіки, не залишитись наодинці зі своїми проблемами на схилі літ – основне завдання держави та органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Література

1. Guillemard A.-M. Les sociétés à l'épreuve du vieillissement // Futuribles. – P., 2004. – № 299. – P. 45–67.
2. Карпенко О.Г. Вступ до спеціальності. Навчальний посібник. -К., 2010. -240с.
3. Международный план действий по проблемам старения / Доклад Всемирной ассамблеи по проблемам старения. – Вена, 1982. – С.67, 71-72.
4. Принципы ООН в отношении пожилых людей / Приняты резолюцией 46/91 Генеральной Ассамблеи от 16.12.1991. <http://www.un.org>
5. Сташків Б.І. Міжнародно-правові акти як джерела права соціального забезпечення // Держава і право. -2003.- Вип. 23. – С.337-344
6. Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку».
7. Закон України «Про соціальні послуги» (Із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 2003. - №45 - с.358.

Т.О.Голубенко,
НПУ імені М.П. Драгоманова

УДК 378.147

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПАТРОНАЖНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Анотація

В статті розкрито та проаналізовано зарубіжний досвід підготовки соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку, який необхідно використовувати і в Україні.

Ключові слова: старіння населення, патронажна робота, люди похилого віку.

Аннотация

В статье раскрыт и проанализирован зарубежный опыт подготовки социальных работников до патронажной работы с пожилыми людьми, который необходимо использовать и в Украине.

Ключевые слова: старение населения, патронажная работа, пожилые люди.